

»pisateljske kariere« nikakor še ni končal, pač lahko pričakujemo, da bo še kdaj o istih ali podobnih dramah spregovoril bolj osebno in ostreje, manj zaokroženo in bolj problemsko in tudi problematično. In mogoče bodo tista prihodnja razmišljanja povzročila dobrodejne krize kakor tista aromatična zdravilna zelišča, ki so ostrega okusa.

Branko Rudolf

VEČER V ČITAVNICI

Mirko Mahnič je z »Večerom v čitavnici«* oživil vzdušje nekdanjih čitalnic s pristnim starim gradivom, z »napovednikom«, katerega govor je dobil iz tedanjih Novic, z Bleiweisovim govorom, ki ga je prav spretno sestavil (kakor mozaik) iz prav različnih, ne samo Bleiweisovih »domorodnih« govorov v l. 1861 in 1862, predvsem pa iz treh skrajno preprostih igric in nekaterih pesmi Miroslava Vilharja, iz petja in deklamacij, med katerimi je posebej opaziti votlo bobnečo pesnitev »Kdo je mar?« in »težki samogovor Jovane iz Divice Orleanske«, ki jo je napisal slavni Miroslav Schiller, preložil pa slavni Jovan Vesel Koseski.

O predstavah v Mestnem gledališču je v naši javnosti že precej govora. V uvodu h knjigi pravi Dušan Moravec, da so bile predstave na splošno kar presenetljivo uspešne, da pa je Mestno gledališče poslušalo očitke »nekaterih posameznikov vse od premiere pa do poslovilne predstave na festivalu«, namreč, da je predstava kljub vsej dobri volji vendarle do neke mere izzvenela kot posmeh »prizadevnim, pa četudi včasih neogljenim letom domače gledališke preteklosti«. V istem uvodu stoji, da besedilo priča »o skromnem, pa vendarle zanimivem gledališkem dogodku naših dni, ob katerem je zaživel košček naše preteklosti«.

V knjigi je govora o številnih režiserskih umetnijah, ki so predstavam vtisnile podobo nekdanje neogljenosti in jim hkrati dale pečat posebne sodobne odrske stvaritve. Vsak izmed sodelujočih igralcev je moral hkrati biti »subjekt« in »objekt«. Na odru je moral utelesiti hkrati odrsko postavo preteklosti, rodoljuba-diletanta, ki ga je igral, in modernega igralca. Težavna naloga, pot, polna čeri, igra, polna skrajno diskretnih »efektov odtujitve«, ki so morali oživiti sicer zelo skromni, naravnost siromašni koncept (še tako zaslužnih) Vilharjevih delc. Moravec ima prav: »Taka uprizoritev je bila lahko samo po videzu »ljudska«, polno razumevanje je ob njej imela lahko samo razgledana gledališka publika.« Lahko bi rekli, da je ves poskus prav problematičen, samo... kako silno simpatična je ta problematičnost!

Oživel je del naše preteklosti. Oživeli so tisti hudi časi, ko je bil vsak boj za domačo besedo kar tvegano in zaslužno dejanje (in je ponekod na Slovenskem še danes tako!). Že ta kos zgodovine je bilo vredno ohraniti, ohraniti tudi spomin na tistih nekaj dobrih lastnostih sicer tako kmalu propadlega »rodoljubarstva«, ki se mu navadno s Cankarjem (po pravici) posmehujemo, a pri tem kar preradi pozabljamo na vrsto resnično plemenitih dejanj teh ali podobnih »domorodnikov«, ki jih je sproti kompromitirala nežlahtna

* Večer v čitavnici. Priredil Mirko Mahnič. Knjižnica Mestnega gledališča 2. Ljubljana 1958.

politika »slavnih mož«, kakor Bleiweisa ali Tomana. Nad tem »rodoljubarstvom« je visela senca tragike. Za vsako idealno besedo in celo mislijo je prežala izdaja, laž, pa tudi brutalnost »domačega« avstrijskega zavojevalca, ki se marsikdaj ni ustrašil krvavih krivic in je bil v tem popolnoma »logičen« prehodnik vojsk, ki so v zadnji vojni pustošile po slovenski zemlji. Ideja tega »Večera« je bila oživetiti spomin na te zastarele, provincialne, rahlo komične, pa vendar ne samo zaslužne, temveč dragocene manifestacije preteklosti, ki so — priznajmo si — podobno buditeljsko vlogo igrale ponekod vse do leta 1941. Če nič drugega, je ta »Večer v čitavnici« tako spretna oživitvev zgodovine, da bi že zato zaslužil precej pazljivosti. Prepričan sem, da je marsikoga naučil slovenske zgodovine in da še marsikoga bo.

Skrita tragika je tudi v okornosti, togosti, nebogljenosti tedanjega jezika, ki si vendarle zmeraj prizadeva, da bi zvenel praznično. Jezik tedanjemu Slovencu ni bil orodje, temveč zastava, ne tovariš v vsakdanjem opravilu, temveč prijatelj, ki ga srečaš redko, ga čišlaš in pogostiš. Posledic tedanjega položaja slovenščine še danes nismo docela preboleli. Opaziti jih je v preveč umetnih, preveč bobnečih besedah, v ljubezni do tujk, ki jih še po osvoboditvi leta 1945 velikokrat brez potrebe uvažamo. V tem »Večeru« je prav gotovo opaziti velike razločke med kmečkimi rekli, preprostimi stavki za preproste reči, afektiranimi meščanskimi izrazi, kakor »divna moč«, pa vse do prav nerazumljivega, votlo bobnečega patosa gospoda Jovana Koseskega:

»Če zavist lizuna zvine,
da zamrdne sin krtine...«

Tudi nad samim jezikom je visela rahla senca tragike.

»Večer v čitavnici«, ki ga je Mestno gledališče oživilo in je zdaj natisnjen, je vsekakor samo na videz prosta tvorba. Mogoče, da je res bil »skromen, pa vendarle zanimiv gledališki dogodek«, kakor pravi v uvodu Dušan Moravec. Kot metodičen poskus oživljanja preteklega zasluži veliko priznanje. Kakor koli je sam tekst skromen, ga nikakor ne moremo brati tako, kakor so ga brali »žlahtnosrčni domorodniki« v letih nespametne francosko-maksimilijanske odprave v Mehiko. Za vsem tem danes nujno slutimo dramatična zgodovinska dogajanja in mnogo, mnogo več, kakor stoji v samem tekstu. Slutimo tudi določene možnosti za bodoče dramatike, ne glede na namene in zglede. Na kratko: »Večer v čitavnici« zbuja tudi v knjigi vsa mogoča vprašanja. Že zato ga je bilo vredno natisniti.

Branko Rudolf

POPRAVEK

V 8.—9. številki Naše sodobnosti se na str. 694 glasi pravilno *Beograd* namesto *Zagreb*, na str. 856 moralno *osvestitev* namesto *osvetlitev*.